

BREU TRACTAT SOBRE ELS MODES DE DISTINCIÓ

[1] Atès que segons l'opinió emesa pel Comentador quan exposa el llibre novè de la *Metafísica*,¹ la distinció és una passió pròpia de l'ens,² cal que establim quina és la natura de les distincions o dels modes de distingir la natura, a fi de poder copsar la natura dels ens.³ Car, segons l'opinió del dit Comentador sobre el llibre novè de la *Metafísica*, les passions pròpies⁴ ens fan conèixer els objectes.

¹ AVERROIS. *In Metaphysicam Aristotelis*, 9.1. Dins *Aristotelis opera cum Averrois commentariis* (ed. Venet. 8, f. 226v B): «Quan hàgim parlat de les diferències de les coses existents en acte i de la manera com hi estan ordenades, se'ns farà palesa la diferència última que intentem esbrinar» (Cum locuti fuermus de differentiis rerum existentium in actu et quomodo ordinantur in hoc, declarabitur nobis natura ultimae differentiae de qua intendimus perscrutari).

² Les «passions de l'ens» (*passiones entis*) són els atributs que necessàriament qualifiquen tots els ens; cf. JOAN DUNS ESCOT. *Ordinatio*, I, dist. 3, pars 1, q. 3, § 134 (ed. Vat. 3, 83). Aquests atributs són de dues menes: coexistents o convertibles amb l'ésser —els transcendentals tradicionals: «u», «ver», «bo»—; disjuntius o oposats entre si (cf. *infra* § 27) —els parells possible-necessari, acte-potència, dels quals només un pot configurar l'ens—; *Ordinatio*, I, dist. 8, pars 1, q. 3, § 115 (ed. Vat. 4, 206-207): «L'ens no tan sols compta amb passions simples convertibles —com ara, u, ver i bo—, sinó que també posseeix passions que es distingeixen com a oposats —com ara, ésser necessari o possible, acte o potència, i d'altres semblants» (Ens non tantum habet passiones simplices convertibiles —sicut unum, verum et bonum— sed habet aliquas passiones ubi opposita distinguuntur contra se —sicut necessarium esse vel possibile, actus vel potentia, et huiusmodi).

³ L'exemplarisme, inherent al platonisme agustinà, exigeix un paral·lelisme complet entre l'ordre de l'ésser i el del coneixement; JOAN DUNS ESCOT. *Quaestiones super libros Metaphysicorum Aristotelis*, VI, q. 3, § 25 (OPh 4, 657): «La cosa creada [...] imita l'exemplar al qual s'assembla d'alguna manera» (Creatura [...] imitatur exemplar cui aliquo modo assimilatur).

⁴ AVERROIS. *In Metaphysicam Aristotelis*, 9.2. (cit. nota 1) 227vb-rg. Sobre les *passiones propriae* de l'ens, cf. JOAN DUNS ESCOT. *Quaestiones super libros*

Circa hoc igitur sic procedetur: primo praemittentur aliquae distinctiones; secundo declarabuntur aliquae propositiones; tertio inferentur quaedam corollaria; quarto removebuntur quaedam dubia.

[I. DE SEPTEMPlici DISTINCTIONE]

- [2] Circa primum, prima distinctio est: eorum, quae distinguuntur, quaedam distinguuntur ratione, quaedam ex natura rei. 5
- [3] Secunda distinctio est: eorum, quae distinguuntur ex natura rei, quaedam distinguuntur realiter, quaedam formaliter, quaedam essentialiter. 10
- [4] Tertia distinctio est: distinctorum essentialiter quaedam distinguuntur se totis subiective, quaedam se totis obiective.

[II. PROPOSITIONES CIRCA SINGULAS DISTINCTIONES]

1

- [5] Quantum ad secundum, prima propositio est ista: illa distinguuntur ratione, non quidem ratione reali reperta in re

3 corollaria] correlativa *PA* || 7 rei *add.* quaedam et cetera *A* ||
 8 est *om. AM* || 11 est *om. AM* || 12 quaedam *add.* vero *AM* || 13
 est prima propositio ista *transp. M* · illa *om. M*

Procedirem, doncs, de la manera següent: en primer lloc avançarem algunes distincions; en segon lloc, enunciamer algunes proposicions; en tercer lloc, inferirem alguns corol·laris; en quart lloc resoldrem algunes qüestions dubtoses.

I. SET MENES DE DISTINCIÓ

[2] En relació al primer punt, la primera distinció és la següent: tot allò que es distingeix, es distingeix o per la raó o *ex natura rei*.⁵

[3] La segona distinció és la següent: tot allò que es distingeix *ex natura rei*, es distingeix o realment, o formalment o essencialment.

[4] La tercera distinció és la següent: d'allò que distingim essencialment algunes coses es distingeixen en tot subjectivament i d'altres en tot objectivament.⁶

II. PROPOSICIONS SOBRE CADASCUNA DE LES DISTINCIONS

1

[5] En relació al segon punt, la primera proposició és la següent: es distingeixen per la raó —certament, no per una raó real que

Metaphysicorum Aristotelis, IX, q. 14, § 74 (OPh 4, 653): «La passió pròpia és allò que existeix en primer lloc en el subjecte propi» (*Propria passio dicitur primo inesse proprio subiecto*).

⁵ L'expressió *ex natura rei* —literalment «a partir de la natura de la cosa»— indica l'origen i el fonament d'una determinació ontològica: arrenca de la mateixa manera d'ésser de l'ens, per tal com l'intel·lecte descobreix que es tracta de quelcom que existeix i actua *secundum naturam*.

⁶ Pel que fa a la *septemplex distinctio*, cf. la introducció, secció 2:

distinctio	{	1) racione	{	3) formaliter	{	6) subjective
		2) ex natura rei		4) realiter		7) obiective
	5) essentialiter					

distinguibili vel distincta, sed ratione, id est, intellectus fabricatione, quaecumque distinguuntur per actum collativum seu comparativum intellectus possibilis vel alterius potentiae collativae, sicut definitio et definitum, logice loquendo.

5

[6] Dico autem actum collativum, quia duplex est actus intellectus possibilis, scilicet primarius sive rectus et secundarius sive reflexus sive comparativus. Primarius actus dicitur, quo fertur in obiectum absolute, sed secundarius sive collativus, quo fertur in obiectum ipsum aliis comparando.

10

Tunc ergo dicitur distinctio rationis vel aliquid distingui ab alio ratione, quando illud distinguitur ab illo non quidem primo sive recto actu intellectus possibilis seu alterius potentiae, sed quando illud distinguitur ab illo actu secundo sive reflexo, qui quidem actus reflexus dicitur comparativus.

15

[7] Non solum autem intellectus possibilis est potentia collativa, sed etiam voluntas et imaginatio, quia quaelibet istarum potentiarum potest unum alteri conferre [A97v] vel comparare. Et ideo non solum intellectus possibilis, sed etiam praedictae duae potentiae possunt creare vel origi-

20

6 intellectus *om. A* || 9 sive] seu *M* || 10 aliis *correxi*] alii *codd.*
|| 12 quando] quia *A* || 13 actu recto *transp. M* || 14 illud distinguitur ab illo *om. M* || 15 sive] vel *AM* || 21 duae praedictae *transp. A*

הנה המתחלפים בבחינה הם המתחלפים בפועל 17* p. 17 (ed. Zonta) Habbilo 1-5
השכל המצרף והמקבץ, או כח אחר מקבץ

es troba en allò que és distingible o distint, sinó per una raó creada per l'intel·lecte—aquelles coses que són distintes per un acte de col·lació o de comparació fet per l'intel·lecte possible⁷ o per una altra potència col·lativa;⁸ en l'àmbit lògic, n'és un exemple la relació que hi ha entre definició i allò que és definit.

[6] Em refereixo a l'acte col·latiu, perquè l'acte de l'intel·lecte possible és doble: hi ha l'acte primari o recte i l'acte secundari o col·latiu. Diem que l'un és primari perquè es dirigeix a l'objecte absolutament; diem que l'altre és secundari, reflexiu o comparatiu perquè s'hi dirigeix comparant-lo amb altres coses.⁹

Parlem, doncs, de distinció de raó o diem que, per la raó, una cosa es distingeix d'una altra cosa quan se'n distingeix no pas per un acte primer o recte de l'intel·lecte possible o d'una altra potència, sinó quan se'n distingeix per un acte segon o reflex que anomenem comparatiu.

[7] No solament l'intel·lecte possible és una potència col·lativa, ans també ho són la voluntat i la imaginació, ja que qualsevol d'aquestes potències pot remetre una cosa a una altra o comparar una cosa amb una altra. Per tant, no solament l'intel·lecte possible, sinó també les dues potències esmentades poden crear o originar una distinció de raó. A aquesta distinció se li dona el

⁷ A partir d'ARISTÒTIL. *De anima*, 3.5 (430a 10-25), la psicologia medieval distingia entre l'*intellectus agens*, que abstreu l'*species* —és a dir allò que d'intel·ligible hi ha en els continguts psíquics (*phantasmata*) recollits per l'*intellectus passivus*— i l'*intellectus possibilis* que la cospa o l'entén. JOAN DUNS ESCOT. *Quaestiones super De anima*, q. 13, § 4 (OPh 5, 114): «El fet d'abstreure, que atribuïm a l'intel·lecte actiu, no és una operació tan noble com ho és el fet d'entendre, que atribuïm al possible.» (Abstrahere quod attribuitur [intellectui] agenti, non est ita nobilis operatio sicut intelligere, quo attribuitur possibili).

⁸ La voluntat i la imaginació, com es dirà tot seguit. Cf. també JOAN DUNS ESCOT. *Ordinatio*, I, dist. 3, pars 3, q. 1, § 368-369 (ed. Vat. 3, 224-225) on es parla de la imaginació (*virtus phantastica*).

⁹ L'acte primari de l'*intellectus possibilis* és l'acte que cospa directament (*recte*) l'essència de la cosa entesa (*forma rei*); l'acte secundari és l'acte que reflexiona sobre allò que ha estat entès relacionat-ho amb altres continguts mentals.

nare distinctionem rationis. Ista autem distinctio communi nomine dicitur rationis, tum quia creare actum collativum primo et principaliter convenit rationi, tum etiam quia ipse intellectus possibilis, ut in pluribus, creat distinctionem rationis.

5

2

[8] Secunda propositio est: illa distinguuntur ex natura rei praecise, quorum [M58r] distinctio praecise dependet ex rationibus propriis terminorum et non ab actu alicuius potentiae collativae, qualis est distinctio hominis ab asino.

4 ut *om. M* || 6 est *om. A* || 7 praecise dependet *om. M*

הנה המתחלפים חלוף מצד טבע הדבר הם 17*-18* p. 6-9 Habillo (ed. Zonta) כמו שלא ינגד להי היותו חמור, ואמנם ינגד לאדם, א"כ המתחלפים מבלי פעל השכל כלל, יש ביניהם חלוף

nom comú «de raó» tant perquè primàriament i principalment escau a la raó de crear l'acte col·latiu, com perquè és el mateix intel·lecte possible el que, en la majoria dels casos, crea la distinció de raó.¹⁰

2

[8] La segona proposició és la següent: es distingeixen *ex natura rei* aquells ens que són estrictament distints per les pròpies raons d'allò que considerem¹¹ i no a causa de l'acte d'una potència col·lativa,¹² com és ara la distinció entre un home i un ase.

¹⁰ En contraposició a l'*intellectus*, considerat la facultat d'entendre la realitat, la tradició escotista anomena *ratio* la facultat discursiva que presuposa elements constants (*rationes*) en la realitat que permeten relacionar les coses, uns elements que, en ésser abstrats de la realitat, donen lloc a l'*ens rationis*. Cf. JOAN DUNS ESCOT. *Quaestiones quodlibetales*, q. 3, § 9 (ed. Wadding 12, 76): «Anomenar quelcom una "raó" pot tenir un doble significat: 1) el mode d'allò a què comparem les coses, quelcom que no és res de real i que com més s'allunya de la realitat perfecta més s'acosta a la raó; 2) però també podem anomenar "raó" o "ens de raó" quelcom considerat formalment en la raó» (Quod aliquid dicatur ratio potest [...] intelligi dupliciter; 1) [...] quia est modus illius cui comparatur et non res tali realitate [...], et quando aliquid recedit a realitate perfecta tanto magis accedit ad rationem; 2) [...] aliquid ut accipitur sub ratione formaliter potest dici ratio vel ens rationis).

¹¹ Segons JOAN DUNS ESCOT. *Ordinatio*, I, dist. 8, pars 1, q. 4, § 192 (ed. Vat. 4, 261), la distinció real és la que té un fonament que «precedeix l'intel·lecte des de tots els aspectes» (*praecedens intellectum omni modo*), de tal manera que «és en la cosa *ex natura rei*» (*est in re ex natura rei*).

¹² Una potència col·lativa és una facultat que intervé en el procés psíquic del coneixement discursiu; cf. *infra* § 42. Segons RADULF BRITO. *Quaestiones super librum Sex Principiorum*, q. 1, ad 3: «Hi ha tres menes de ciència: la que és col·lativa i coneix per demostració; la que és definitòria i coneix per definició; i la tercera, la divisòria, que coneix per divisió» (*Triplex est scientia: quaedam est collativa, et illa habet cognosci per demonstrationem; alia est definitiva, et illa habet cognosci per definitionem; tertia est divisiva, et illa habet cognosci per divisionem*), text inèdit citat per William McMAHON. «The Medieval Sufficientiae: Attempts at a Definitive Division of the Categories». *Proceedings of the Society for Medieval Logic and Metaphysics*, 2 (2002) 12-25.